

naar Amerika te krijgen. En ook naar de plaats des verderfs zelf, Ciudad Juárez. Maar dat zal wel net zoveel weerstand opwekken als de internationale bemoeienis met de opsporing. De gezichten dagen hoogstens uit tot stilstaan bij vrouwen die wereldwijd in de afvalbak van de samenleving verdwijnen. Dat is tenminste iets.

MARGREET FOGTELOO

400 Women is te zien in *Sugar City, Halfweg*, tot 16 mei

Liturgisch bloemschikken

KUNST
Vrouwen voor
het voetlicht

Ik ben vrouw noch gelovige, en de activiteiten van vrouwen in de georganiseerde religies van vandaag zie ik van een afstand, en met verbazing. Zo zijn er in de tentoonstelling *Vrouwen voor het voetlicht* kleine filmportretten te zien van vrouwen die in hun kerk actief zijn. In een daarvan zegt een oudere katholieke dame dat zij alle liturgische gewaden van haar kerk wast, strijkt, stijft, poetst et cetera, en dat het haar met groot genoegen vervult als zij constateert, tijdens de mis, dat 'alles er netjes uitziet'. Een tweede dame beoefent in haar gereformeerde kerk te Woerden het 'liturgisch bloemschikken': zij levert bloemstukken voor de zondagse dienst en zij maakt daarvan composities vol symboliek en iconografie, aangepast aan de preek van de week. Er hangen ook foto's van vrouwelijke predikanten, en dat zijn er best wat, maar ook weer niet veel, en ze bedienen vooral zeer kleine gemeenschappen als de doopsgezinden en de remonstranten.

Hier ligt de opdracht van de tentoonstelling: zichtbaar maken dat vrouwen een rol speelden en spelen in de geschiedenis van het christendom in Nederland. De volgorde volgt de geschiedenis: eerst een peloton middeleeuwse heiligen, internationale als Catharina en Barbara, en meer lokale als Cunera en Lidwina, dan de Reformatie, waarin veel krachtige protestantse vrouwen het leven laten. Er is aandacht voor de significante (maar vaak veronachtzaamde) positie van rooms-katholieken in de zeventiende eeuw. In de achttiende en negentiende eeuw komen vrouwen ook op eigen intellectuele merites naar voren, met als bekroning, in 1911, de benoeming van de eerste vrouwelijke predikante. Daarbij is ook aandacht voor de dagelijkse werkelijkheid, de biedermeiercontext van vrouwen als de dienstbare 'engelen in huis'. Er zijn opmerkelijke stukken te zien. De arme St. Cunera zou in de vierde eeuw te Rhenen zijn gewurgd met haar sjaal, en er ligt een doek uit die eeuw afkomstig uit Rhenen die, naar verluidt, 'koptisch' is, en dus dé sjaal zou kunnen zijn.

De samenstellers presenteren deze vrouwen als 'gepassioneerd, krachtig en inspirerend' en zij benoemen hun religieuze activiteit steevast als 'keuze'. De heilige Lidwina, bijvoorbeeld, viel op het ijs, brak een rib en lag vervolgens 34 jaar onafgebroken te lijden in een bed in Schiedam. Haar hagiografen vermeldten dat zij dat wilde:

zij had *gehoopt* op een ongeluk, zodat haar het huwelijk bespaard zou blijven en zij haar leven aan God zou kunnen wijden. Evenzo wordt gezegd dat vrouwen die in klooster- of begijnengemeenschappen gingen leven, *kozen* voor een leven van rust en contemplatie, waarbinnen ze zich 'cultureel, intellectueel en maatschappelijk' konden ontwikkelen. Die opvatting lijkt me zeer discutabel. Het gaat eraan voorbij dat vrouwen in de kerken en daarbuiten tot ver in de zeventiende eeuw in een soort Taliban-achtige situatie verkeerden, waarbij lijden werd vergoelikt en gepropageerd. Tussen het huwelijk en het borddeel was het klooster het enige alternatief. Miljoenen vrouwen werden daartoe veroordeeld. De 'inspirerende' vrouwen, de Hadewychs en de Hildegards von Bingen, zijn helaas de grote uitzonderingen in een geschiedenis die zeer donker is. Ik ben vrouw noch gelovige, maar voor het accepteren van het blijmoedige betoog dat vrouwen in de kerk altijd 'meetelden' heb je flinke oogkleppen nodig. Tenzij je natuurlijk vindt dat 'liturgisch bloemschikken' een waardig resultaat is van tweeduizend jaar christelijke toewijding.

KOEN KLEIJN

Vrouwen voor het voetlicht: Zusters, martelaressen, poetsengelen & dominees, *Catharijnenconvent, Utrecht, t/m 24 juni*

Weet ik veel?

TELEVISIE
De Vriend en zijn
helden

Mijn grootouders woonden in de Tweede Sweelinckstraat in Amsterdam. We kwamen er zondags in de tijd dat het Sarphatipark, om de hoek, Bollandpark heette (de NSB vond raszuivere helden). Sweelinck moet arisch zijn geweest maar wie hij was... geen idee. Twintig jaar later woonde ik in de Bethaniënstraat, forse steeg tussen Oudezijds Achter- en Kloveniersburgwal. Eentje verderop was de Koestraat waar de

Zusters, martelaressen, poetsengelen & dominees. Salomon de Bray, Jaël, Debora en Barak, 1635

prostitut zeventien woonde, als organ voorzich 'meester opgedol De eer d Kamp di gezonger monume (zijn mu en niet o kort, ora kenkaste cd's zit in

Wat i maar oo Jellie Br voorbere gewijd a man, zijr al 'grote' Introduc Uitzendi van de V groter be gooien vi

Dan z delige re zelfde Pa Willem e bekend v vloekend moderne zoals vele diner, He naar jong Jaap van Symfonie de bevolg maakt. T bovenal l Janssen e deden. I struikeler wat gezo tegenover valt weg t allemaal t op zijn ti speelde (Alexandre sen bespr verschijns vader-lee van eeuw jong mog laat viooll van harde muzikant mei gehe WALTER De Vriend land 2, zc